

COLEGIUL FARMACIȘTILOR DIN ROMÂNIA

GHID

orientativ
de adaptare
a practicii
farmaceutice
în cursul
pandemiei
COVID-19

Având în vedere că farmacistul este prim și ultim filtru în sistemul medical, ne revine un rol determinant în pandemia COVID-19. Farmaciștii trebuie să ia măsuri suplimentare pentru protecția lor, a familiilor proprii și a comunității. Toți pacienții pot fi considerați COVID pozitiv, dar le vom oferi aceleași servicii și aceeași grijă ca și până acum.

Se vor implementa în farmacie următoarele proceduri, care au ca scop limitarea expunerii personalului și pacienților:

1. Recomandări generale:

- ▶ adaptarea programului, pentru a evita suprasolicitarea fizică și psihică a personalului și pentru a putea menține continuitatea serviciilor farmaceutice;
- ▶ eliminarea autoservirii din farmacie, pentru a preveni contaminarea produselor de sănătate aflate la îndemâna pacienților (suplimente alimentare, dermato-cosmetice, ceaiuri, dispozitive medicale);
- ▶ folosirea unor metode de separare a zonei personalului de zona pacienților, cum sunt: servirea la geamul de urgență, montarea de panouri sau folie de protecție, ideal din tavan până la podea, prevăzute cu ferestre și având înălțime minimă recomandată de 2 m;
- ▶ folosirea purificatorului de aer cu filtru HEPA și lampă UVC în zona destinată personalului. Această măsură este opțională, dar deosebit de utilă în zonele în care s-a instituit carantina;
- ▶ folosirea lămpii UVC pentru sterilizare periodică (la maximum 2 ore) în zona de trafic al pacienților, cu întreruperea relației cu publicul în acest interval. Această măsură este opțională, dar foarte utilă în zonele în care s-a instituit carantina;
- ▶ la intervale regulate (10 minute la maxim două ore) dezinfectarea suprafețelor cu hipoclorit sau alte substanțe dezinfectante recomandate de Ministerul Sănătății. Dezinfectanții sugerați de Organizația Mondială a Sănătății sunt: hipoclorit de sodiu soluție 1/10 sau 1/8, alcool (minim 70%), apă oxigenată, compuși cuaternari de amoniu;
- ▶ personalul își va proteja familia ca și când ar fi putut fi oricând expus la un contact infectant, păstrând distanța față de vârstnici, folosind un dormitor separat, obiecte de toaletă și veselă separate, spălate după fiecare utilizare;
- ▶ farmaciștii și asistenții de farmacie își vor monitoriza temperatura de două ori în 24 de ore și vor păstra o stare de alertă privind eventuale simptome apărute la persoana proprie, colegi sau la membrii familiei (v. Anexa 1);
- ▶ farmacistul șef este responsabil de asigurarea sănătății personalului și pacienților – el poate să solicite administratorului societății mijloacele de protecție necesare personalului (măști, mănuși, dezinfectanți) și să aplice toate metodele de prevenție, protecție și dezinfecție în cadrul unității farmaceutice conform procedurilor RBPF actualizate;
- ▶ dacă materialele **minim** necesare, conform ordonanțelor de urgență în vigoare, nu sunt asigurate (măști, mănuși, dezinfectanți), farmacistul poate refuza să își desfășoare activitatea;
- ▶ **Atenție** deosebită la simptomele pacienților noștri, în special la simptome sugestive de COVID-19 cum sunt: febră, tuse seacă, durere în gât, durere de cap, dureri musculare, diaree, lipsa gustului și mirosului, scurtarea respirației (creșterea frecvenței respiratorii);
- ▶ pentru a proteja personalul și următorii pacienți, în cazul unui pacient foarte probabil a fi pozitiv, după trecerea lui se va întrerupe activitatea și se va efectua o procedură completă de dezinfectare (suprafețe, pardoseli, opțional lampă UVC);
- ▶ prestarea de alte servicii farmaceutice conform RBPF PL 11 (măsurare TA, glicemie) se suspendă până la stingerea pandemiei, cu excepția urgențelor, caz în care se iau măsuri suplimentare de prevenție;
- ▶ informarea farmaciștilor privind măsuri generale și suplimentare de urmat pentru protecția împotriva COVID-19 numai din surse oficiale, de ex. site-urile stirioficiale.ro, cetrebuiasafac.ro, fiipregatit.ro.

2. Măsuri privind personalul

- ▶ păstrarea distanței de minim 2 m între pacienți, precum și între membrii echipei din farmacie;
- ▶ scurtarea timpului de contact dintre farmacist/asistent de farmacie și pacient (discuție-eliberare), fără însă a altera calitatea actului farmaceutic;
- ▶ obligatoriu purtarea echipamentului de protecție (halat cu mânecă lungă, măști și mănuși), iar dacă sunt disponibile, pe deasupra se vor pune halate speciale de unică folosință, șorțuri de polietilenă impermeabile, vizieră de protecție a feței sau ochelari, bonete și botoși;
- ▶ schimbarea măștilor la două ore sau ori de câte ori devin inutilizabile. Aruncarea măștilor și mănușilor se face în recipiente speciale pentru colectarea materialelor posibil infectate, care se preiau de către firme specializate;
- ▶ măștile de unică folosință o dată îndepărtate nu se vor repune pe față. În cazul în care există deficit de mijloace de protecție, măștile utilizate se pot refolosi doar dacă materialul lor permite sterilizarea și sunt sterilizate prin mijloace adecvate;
- ▶ instruirea personalului privind măsurile de igienă pusul-scosul măștii, prinderea părului, spălarea ochelarilor, dezinfectarea suprafețelor, evitarea atingerii feței, hainelor, telefonului, vorbitul preferabil la speaker și căști;
- ▶ instruirea personalului să vegheze reciproc cu privire la gesturi posibil contaminante (gesturi mai mult sau puțin automate precum dus mâna la față, băut, fumat, manevrat masca, scărpinat, atinsul părului, pixului, cheilor, bunurilor personale);
- ▶ evitarea eliberării fracționate pentru medicamentele ambalate în flacoane (care nu se află pe blister);
- ▶ dezinfectarea mănușilor cu substanțe dezinfectante după fiecare atingere a banilor sau oricărui alt obiect posibil contaminat;
- ▶ dezinfectarea frecventă a suprafețelor (masă, pardoseli, mobilier), obiectelor personale (telefon, chei de mașină, chei de acces, bricheta), îmbibarea preșului de la intrare cu soluție dezinfectantă;
- ▶ instruirea și dotarea personalului pentru a se proteja atât în farmacie, cât și în comunitate/familie (păstrarea separată în vestiar a hainelor de stradă și de lucru, trecerea când ajunge acasă printr-un proces de decontaminare care să includă spălarea zilnică a hainelor cu care au venit de afară, ștergerea tălpilor încălțămintei, separarea zonei de intrare în casă, posibil contaminată, de zona curată);
- ▶ medicamentele vor fi manipulate și eliberate într-o primă etapă, iar banii vor fi primiți ulterior de la pacient. După acordarea restului și bonului, se dezinfectează obligatoriu mănușile. Alternativ se pot delimita pe masa de lucru/tejghea/counter două zone distincte, semnalizate vizual clar pentru pacienți, una pentru bani și bon, iar alta pentru medicamente. După fiecare manipulare a banilor mănușile vor fi dezinfectate. Apăsarea dispenserului cu soluție dezinfectantă se va face cu cotul sau cu dosul palmei, nu cu fața palmară a mănușii posibil contaminate. Dispenser-ul va fi dezinfectat periodic;
- ▶ separarea turelor personalului, să nu se intersecteze, **acolo unde este posibil**;
- ▶ recepția medicamentelor se va face fără contactul direct cu agentul care livrează coletele, și cu scurtarea perioadei de staționare a acestuia în farmacie. Se preiau coletele, iar verificarea conformității facturii cu produsele primite se face ulterior livrării, după dezinfectarea externă a cutiilor de livrare/coletelor primite;
- ▶ coletele/cutiile în care se primesc produsele se șterg pe exterior cu soluție biocid/dezinfectant și abia apoi se deschid, medicamentele se transferă într-o zonă "sigură" unde se vor face verificarea conformității scriptic/faptic, recepția calitativă, semnarea facturilor (cu instrument de scris propriu, pe care nu îl ating agentul și alte persoane);
- ▶ aprovizionarea farmaciei se va face pe o perioadă mai lungă de timp (acolo unde este posibil) pentru a evita manipularea frecventă a ambalajelor și contactul repetat cu agenții și curierii;
- ▶ se va actualiza procedura de igienă din farmacie (RBPf-PL10) cu noile reguli, care se vor aplica întregului personal (farmacist, asistent de farmacie, îngrijitor, IT-ist, contabil), nu doar personalului de specialitate;
- ▶ persoanele terțe care efectuează diverse servicii (montare de paravane, reparații etc.) sau sunt în inspecție și control vor respecta aceleași reguli de igienă și prevenție.

3. Recomandări ale farmacistilor către pacienți

- ▶ respectarea cu strictețe a tratamentului cronic și a regimului de viață impus de patologia preexistentă, pentru a nu se decompensa încât să aibă nevoie de servicii medicale suplimentare, care pe de o parte nu sunt disponibile, pe de alta, ar ocaziona expunerea suplimentară la riscul îmbolnăvirii;
- ▶ monitorizarea și înregistrarea într-un jurnal (de ex. în aplicația pentru smartphone android „[Recomandarea farmacistului pentru pacienți](#)”) a unor parametri biologici de bază (tensiune, puls, temperatură și a altora în funcție de patologie — glicemie, saturație în oxigen etc);
- ▶ având în vedere discontinuitățile serviciilor medicale și generalizarea serviciilor de telemedicină, farmaciștii vor acorda o atenție sporită simptomelor care sugerează posibile urgențe (puseu hipertensiv, infarct miocardic, AVC, apendicită, etc.), cu îndrumarea pacienților către unitățile de primiri urgență cele mai apropiate, solicitarea 112 și, după caz, acordarea primului ajutor;
- ▶ pacienții vor fi încurajați să apeleze la **telefarmacie**, în sensul că pacientul să sune mai întâi la farmacie, să comunice cu personalul farmaciei referitor la nevoile sale, moment în care poate fi consiliat la distanță, și după aceea să vină în locație sau să trimită un apropiat.

Managementul pacienților stomatologici cu dureri dentare acute, cu mărirea de volum a zonei afectate și alte semne de inflamație locală (posibil abces dentar) în perioada în care cabinetele stomatologice sunt închise prin ordonanța de urgență

- ▶ farmacistul (nu și asistentul de farmacie) în urma unei anamneze cât mai amănunțite (care să verifice eventuale alergii și alte probleme de sănătate) va recomanda medicamente OTC pentru durere, evitând pe cât posibil AINS;
- ▶ când există posibilitatea se va lua legătura cu medicul stomatolog pentru un diagnostic la distanță și eliberarea unei rețete ce poate fi transmisă pe email pacientului/farmaciei căreia se adresează pacientul;
- ▶ dacă acest lucru nu este posibil și situația o impune, având în vedere că accesul la serviciile stomatologice este practic blocat în numeroase localități, se poate elibera antibiotic fără rețetă pentru un tratament corect și complet al abcesului dentar (vezi Anexa 2). Această procedură este valabilă numai în perioada în care serviciile stomatologice sunt blocate de starea de urgență;
- ▶ pacienții vor fi îndrumați către cabinetele stomatologice din spitalele de urgență prevăzute cu UPU, care acordă asistență urgențelor.

Managementul pacienților a căror simptomatologie sugerează că sunt COVID-19 pozitivi

- ▶ la recunoașterea unui pacient a cărui simptomatologie sugerează că este COVID-19 pozitiv, se recomandă acestuia să se autoizoleze și să apeleze 112 pentru a solicita asistență medicală, să urmeze indicațiile primite și să anunțe telefonic medicul de familie;
- ▶ dacă sunt simptome ușoare, se vor recomanda OTC prezente în protocolul de tratament (de ex. paracetamol) și izolarea la domiciliu și față de membrii familiei, conform protocolului de management al cazurilor de COVID-19.

Farmacistul este o persoană asimptomatică în contact cu posibile cazuri de infecție cu coronavirus, cu risc redus de contaminare în condițiile respectării metodelor de prevenție de mai sus. De aceea el/ea își va automonitoriza temperatura și simptomele COVID-19 până la stingerea pandemiei. Dacă apar simptome, farmacistul se va autoizola și va solicita imediat asistență medicală.

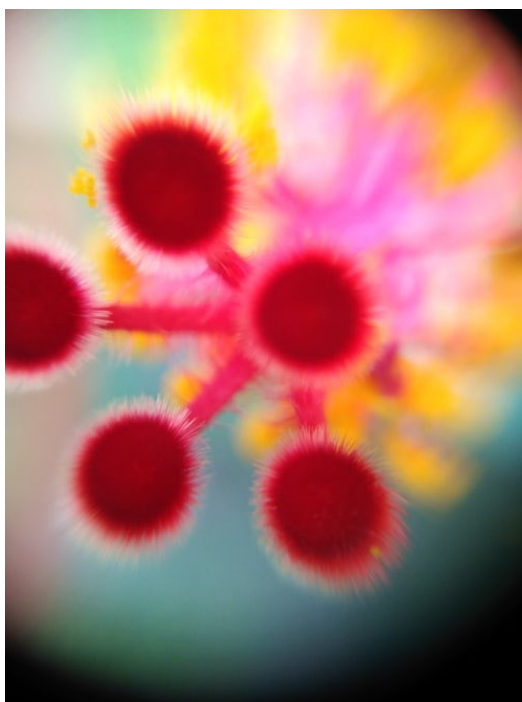
4. Managementul pacienților

- ▶ ușa farmaciei va fi blocată deschisă, pentru ca pacientul să nu fie nevoit să o atingă pentru a o deschide, gest contaminant;
- ▶ se va limita numărul de pacienți din farmacie, în funcție de suprafața acesteia;
- ▶ se va afișa în farmacie și se va solicita verbal pacienților să nu atingă suprafețele;
- ▶ se va acorda prioritate persoanelor trecute de 65 de ani în intervalul orar 11-13, cu afișarea la intrare a acestei priorități;
- ▶ se va limita timpul petrecut de pacienți în farmacie – ideal sub 5 minute (pentru a nu avea timp să contamineze cu cantități semnificative de virus, în cazul în care este infectat);
- ▶ după maxim 20 de pacienți sau 10 minute la două ore de lucru cu pacienții (prima condiție care se îndeplinește) se va efectua o procedură de dezinfecție completă: spălat pe jos cu soluții dezinfectante specifice (de ex. hipoclorit de sodiu), dezinfectare suprafețe, pornire lampă UVC în zona destinată pacienților, cu întreruperea temporară a activității.

5. Cele mai eficiente măsuri preventive pentru comunitate

(vor fi afișate în farmacie sub forma din Anexa 3):

- ▶ igienizarea frecventă mâinilor cu apă și săpun în cazul în care mâinile sunt murdare sau cu o soluție hidroalcoolică (min. 70 %) prin frecare în cazul în care mâinile nu sunt vizibil murdare;
- ▶ evitarea atingerii ochilor, nasului și gurii;
- ▶ practicarea igienei respiratorii prin tuse sau strănut în plica cotului sau într-o batistă cu aruncarea imediată a acesteia într-o pungă care se închide și se aruncă;
- ▶ purtarea unei măști dacă aveți simptome respiratorii și efectuarea igienei mâinilor după îndepărtarea măștii;
- ▶ menținerea distanței sociale (minim 2 m) față de persoanele cu simptome respiratorii.

Anexa 1. Evaluarea riscului personalului medical (inclusiv personalului farmaceutic) expus la pacienții cu infecție cu COVID-19, după Ordinul Ministerului Sănătății 555/03.04.2020

Răspândirea:

1. de la o persoană la persoană este similară cu transmiterea altor virusuri respiratorii, în principal prin picăturile produse de persoana infectată răspândite prin tuse sau strănut.
2. prin atingerea suprafețelor contaminate, deși nu este demonstrată încă.

Ghidarea monitorizării:

1. Automonitorizarea. Personalul medical trebuie să se automonitorizeze pentru:

- febră: de două ori în 24 h; (ordin 555, pg.16)
- simptome respiratorii, tuse, durere de gât, dificultate în respirație, mialgii.

2. Monitorizare activă:

- DSP: are responsabilitatea pentru a comunica regulat cu persoanele potențial expuse infecției, în vederea evaluării clinice (febră și simptome respiratorii).

Pentru personalul cu risc de expunere mare/mediu se recomandă comunicarea cel puțin o dată în 24 h.

- modul de comunicare: se stabilește la nivel local (prin telefon, internet sau alte mijloace de comunicare).

3. Automonitorizare cu supervizare delegată:

- personalul medical: se recomandă să își autoevalueze simptomatologia, înainte de a intra în tură.
- dacă personalul medical prezintă simptome: planul include anunțarea superiorilor și Direcția de Sănătate Publică (DSP), urmată de păstrarea contactului cu persoana infectată în vederea necesității transportului în unitățile medicale specializate.

Contact direct: - Expunerea este definită ca: apropierea la o distanță de cel puțin 2 m, pentru o perioadă de minim 15 minute/ contact neprotejat cu secrețiile/excrețiile persoanei infectate.

Factori care cresc riscul COVID-19:

- durata prelungită de expunere.
- simptomatologie respiratorie evidentă: tuse, strănut fără ca pacientul să poarte mască de protecție facială, care să diminueze răspândirea infecției.
- lipsa echipamentului adecvat de protecție.

Anexa 2. Decizie nr. 2/2009 privind aprobarea Statutului C.F.R. și a Codului Deontologic,

Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 490 din 15/07/2009

Actul a intrat în vigoare la data de 15 iulie 2009

codul deontologic SECȚIUNEA a 7-a Servicii farmaceutice de urgență

Art. 31. - (1) Pentru asigurarea continuității asistenței cu medicamente a populației, farmaciștii trebuie să furnizeze, în condițiile legii, servicii farmaceutice de urgență.

(2) Furnizarea serviciilor farmaceutice de urgență se va face cu respectarea următoarelor principii:

- a) farmacistul va utiliza toate cunoștințele sale profesionale pentru a veni în sprijinul pacientului;
- b) pentru a realiza un serviciu de calitate, farmacistul va solicita pacientului sau aparținătorului acestuia toate informațiile legate de urgența cererii sale, respectiv medicația curentă, existența altor afecțiuni sau alergii, precum și alte aspecte care pot influența decizia farmacistului;
- c) decizia farmacistului va fi luată avându-se în vedere și afecțiunea pentru care se solicită medicamentul, grupa terapeutică din care face parte medicamentul, efectele adverse și contraindicațiile;
- d) în funcție de gravitatea situației prezentate, farmacistul va încerca să ia legătura cu medicul curant al pacientului sau cu un alt medic;
- e) dozele eliberate pot fi pentru maximum 24 de ore, în zilele lucrătoare și pentru maximum 72 de ore, pentru sfârșitul de săptămână și sărbătorile legale;
- f) orice intervenție de acest tip va fi însoțită de recomandarea farmacistului ca pacientul să se adreseze imediat medicului;
- g) în cazul copiilor, eliberarea unui medicament va fi însoțită de recomandarea către părinți de a consulta în cel mai scurt timp medicul de familie sau de a apela la serviciul de urgență;
- h) medicamentele psihotrope și stupefiante nu fac obiectul serviciilor farmaceutice de urgență.

Art. 32. - Pentru a realiza în condiții bune serviciile farmaceutice de urgență, farmacistul este obligat să acorde primul ajutor, în limita competențelor sale, și să solicite intervenția serviciilor specializate, informând asupra măsurilor luate din proprie inițiativă.

Art. 33. - (1) Farmacistul poate elibera medicamente fără prescripție medicală în următoarele situații:

- a) pacientul este bolnav cronic și este cunoscut de către farmacist sau se află în evidențele farmaciei ca utilizator al medicamentului solicitat, dar din diverse motive nu a putut ajunge la medic;
- b) pacientul nu posedă o prescripție medicală, dar prezintă un bilet de ieșire din spital, o scrisoare medicală etc.;
- c) pacientul prezintă o prescripție a cărei valabilitate a expirat;
- d) pacientul prezintă o schemă de tratament parafată de medicul prescriptor;
- e) pacientul este în tranzit și nu își poate continua tratamentul;
- f) alte situații de urgență în care farmacistul va decide, după caz, eliberarea unui medicament pe o durată limitată, până la obținerea unei prescripții, cu îndrumarea pacientului către medicul de familie, centrul de sănătate sau permanentă, compartimentul ori unitatea de primire a urgențelor sau apelarea numărului de urgență 112.

(2) Farmaciile din mediul rural pot furniza servicii farmaceutice de urgență și în situația în care în localitate nu există cabinete medicale sau medicul nu este prezent; în aceste situații, furnizarea serviciilor farmaceutice se va face cu respectarea principiilor prevăzute la art. 31.

Art. 34. - Când nu poate să acorde pacientului serviciul solicitat, farmacistul trebuie să îndrume pacientul spre un serviciu specializat de asistență medicală.

Art. 35. - În cazuri urgente, farmacistul trebuie să acorde asistență pacienților, dacă este solicitat, și în afara programului farmaciei.

COLEGIUL FARMACIȘTILOR DIN ROMÂNIA

Măsuri de prevenire a îmbolnăvirii cu coronavirus

- ▶ **Spălați mâinile cât mai des cu apă și săpun, dacă sunt vizibil murdare sau dezinfecțați-le cu o soluție de alcool (min. 70 %)!**
- ▶ **Nu atingeți ochii, nasul sau gura!**
- ▶ **Când tușiți sau strănuțați acoperiți nasul și gura cu o batistă, un șervețel sau cu cotul îndoit! Puneți imediat șervețelul folosit într-o pungă, închideți-o și aruncați-o!**
- ▶ **Purtați mască chiar dacă nu aveți simptome!**
- ▶ **Spălați sau dezinfecțați mâinile după ce dați jos masca și spălați apoi fața!**
- ▶ **Mențineți distanța de minim 2 m față de alte persoane!**

Surse:

Ordinul Ministerului Sănătății nr. 555/03.04.2020,

Recomandări PGEU - 17.03.2020,

<https://www.fiipregatit.ro>,

<https://cetrebuiessafac.ro>,

<https://stirioficiale.ro>,

<https://ms.ro>,

<https://colegfarm.ro>,

www.ecdc.europa.eu,

www.cdc.gov,

https://covidtranslate.org/CovidPlaybook_EN_v1.0.pdf,

BMJ Best Practice Coronavirus disease 2019 (COVID-19),

COVID-19 – Resurse internaționale – 19.03.2020.

COLEGIUL FARMACIȘTILOR DIN ROMÂNIA

Având în vedere că farmacistul este prim și ultim filtru în sistemul medical, ne revine un rol determinant în pandemia COVID-19. Farmaciștii trebuie să ia măsuri suplimentare pentru protecția lor, a familiilor proprii și a comunității.

Toți pacienții pot fi considerați posibil COVID pozitiv, dar le vom oferi aceleași servicii și aceeași grijă ca și până acum.

CFR recomandă implementarea în farmacii a prezentelor proceduri, care au ca scop limitarea expunerii personalului și pacienților. Ghidul este orientativ, nu reprezintă o normă obligatorie.

Mulțumiri colegiilor teritoriale care au contribuit cu propunerile lor la realizarea acestui document: Iași (prin d-na Conf. Univ. Dr. Farm. pr. Gabriela Tătăringă), Sibiu (prin d-na Prof. Univ. Dr. Farm. Felicia Gabriela Gligor), Galați (prin d-na Farm. Florina Bonifate), Tulcea (prin d-na farm. Valentina Călin), Mureș (prin d-na farm. Nicoleta Radu), precum și d-lui farm. Marian Pană.

Redactat: Farm. Costel Grigore
Președintele Colegiului Farmaciștilor Călărași

Aprobat: Prof. Univ. Dr. Farm. Dumitru Lupuleasa
Președintele Colegiului Farmaciștilor din România